

Večerka, Radoslav

[Růžička, Rudolf. Das syntaktische System der altslavischen Partizipien und sein Verhältnis zum Griechischen]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1965, vol. 14, iss. A13, pp. 216-220

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100377>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

our knowledge of language behaviour in children and of the influences related to its development still shows considerable gaps. Comparative studies in different languages and cultures would provide other materials and thus help to determine the extent to which various factors affect the child's acquisition of language.

Jaroslava Pačesová

Rudolf Růžička: *Das syntaktische System der altslavischen Partizipien und sein Verhältnis zum Griechischen*, Akademie-Verlag, Berlin 1963, 395 s.

Důležitou součástí slavistických studií tvoří stále bádání o staroslověnském jazyce, jeho gramatickém systému a slovní zásobě. Charakteristickým rysem soudobých výzkumů v oblasti mluvnické stavby staroslověnštiny je zvláště silná snaha o poznání její syntaxe, neboť ta dosud nebyla probádána tak zevrubně jako třeba hláskosloví nebo morfologie. Zájem o stsl. syntax se projevuje nejen u nás, kde jej kromě dílčích studií jednotlivých dokládá výrazně akademický sborník prací *Issledovanija po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka* z r. 1963, ale též v Sovětském svazu, kde se za poslední dobu objevila celá řada syntaktických prací o staroslověnštině z pera autorů jako Tolstoj, Pravdin, Skupskij, Chodova, Bunina, Suprun nebo Toporov, dále v Polsku, kde na tomto poli úspěšně pracuje Cz. Bartula a L. Moszyński, i na Západě, kde do syntaktické problematiky staroslověnštiny zasahují důležitými pracemi badatelé jako H. Bräuer, H. Birnbaum aj.

Významným vkladem do tohoto úsilí světové slavistiky je i recenzovaná monografie o syntaxi nt-ových a s-ových particiipií v stsl. evangelích, v níž R. Růžička, profesor lipské university a ředitel jejího jazykovědného institutu, zachycuje a interpretuje na impozantním materiálu (1379 číslovaných komentovaných stsl. dokladů s řeckými předlohami) celý systém syntaktických konstrukcí participia praes. act. a praet. act. ve stsl. evangelích kodexech. Škoda, že sem autor nezařadil i pojednání o dativu absolutním, kterému věnoval studii samostatnou, a zbavil tak svou knihu atributu úplnosti. Cílem práce je vyložit systematicky a do všech podrobností soustavu stsl. participiálních vazeb a jejich vztah k řeckým předlohám na základě stavu v památkách, tedy funkčně a synchronně, ale v úsilí o maximální úplnost a komplexnost výkladu jsou do práce vloženy i pasáže týkající se geneze jednotlivých konstrukcí a participiálních obrátů vůbec. Řekneme hned úvodem, že tento všestranný výklad syntaxe stsl. aktivních particiipií je ve svém celku úspěšný a velmi zdařilý.

V genetických pasážích vychází Růžička z velmi dobré znalosti české syntaktické školy (Zubatý, Trávníček, Havránek) a jejího učení o nominálních větvích a z jemné analýzy materiálu též v mnoha případech neobyčejně zajímavé poznatky o genetických souvislostech mezi různými typy participiálních konstrukcí i nové argumenty pro uznání jejich jmenně větého původu.

Ve funkční analýze zkoumaných vazeb se hlásí k odkazu ruské školy v její potebňovské linii (Potebňa, Ovsjaniko – Kulikovskij, Istrina), ale podstatným způsobem její určení rozvíjí a pokračuje, poučen metodologickými výsledky pražského strukturalismu (s prospěchem např. buduje svůj výklad na principu asymetrické korelace příznakových a nepříznakových členů) i soudobými metodami transformace apod.

Základní konstitutivní antinomii v systému stsl. particiipií spatřuje R. mezi particiipií jmennými a složenými: příznakovým členem této korelační dvojice je participium v tvaru složeném; jeho příznakem je nepřísudkovost. Bezpříznakový člen (tj. jmenný tvar participia) vystupuje v celé řadě různých konstrukcí, v nichž má různé funkce — od predikativní až po atributivní, přičemž podle autora není možno v každém jednotlivém případě přesně a beze zbytku odlišit jednu od druhé. To je zjištění nepochybně správné, a proto sotva přesvědčí autorovy vlastní ojedinělé pokusy přece jen v některých konkrétních dokladech „atributivní“ a „predikativní“ užití participia rozlišit; nepodařilo se mu zde v hodnocení jednotlivosti vyhnout se vždy skupině subjektivismu — není např. zcela jasné, proč by mělo mít atributivní povahu participium v dokl. 167 na str. 43 (*i vsi ljudbe viděvše. vřzdaše chvalo bvi* L. 18.43), ale predikativní povahu participium v dokl. 168 (*i abe vsz narodz. viděvše i usaz se* Mr 9.15). Autor je si ovšem plně vědom vážnosti kritérií při řešení této otázky, a proto provádí vnitřní dělení celé první skupiny podle příznaků formálně syntaktických. Rozlišuje především konstrukce s jmennými particiipií v nom. a s jmennými particiipií v nepřímých pádech a uvnitř nominativních particiipií uplatňuje jako systematizační hledisko jejich postavení vzhledem k přísudkovému slovesu (příznaková prepozice a bezpříznaková postpozice). Pojednává vždy nejprve o konstrukcích s jedním participiem (monoparticipiálních), na nichž demonstruje podstatné a celkové znaky probíraného typu, a pak o konstrukcích s více particiipií (polyparticipiálních), u nichž si všímá komplikovanějších a často rozmanitě kombinovaných vztahů mezi particiipií a verbem finitem i mezi particiipií samými v rovině syntaktické i sémantické. Je to vskutku značné a úctyhodné rozpětí záběru od jevů

obecných až po sémantickou a stylistickou analýzu jednotlivých dokladů. Přitom však nelze nevidět jisté nebezpečí, že hranice mezi tím, co se interpretuje jako jev jazykového systému a co jako jev textu (resp. jeho stylu) nejsou vždy dostatečně ostré. Např. při hodnocení polyparticipiálních spojení nachází autor různé typy spojení, které hodnotí jako typ tautologicko-zintenzivňující, pleonastický apod. „Typ“ tak ztrácí povahu termínu označujícího jev z oblasti jazykového systému. Podobně i „výpůjčku“ (Entlehnung) spatřuje autor někdy ne v oblasti systému, ale v oblasti projevu, frazeologie a stylu. Taková je např. celá kapitola o formulkovitých a idiomatičtých obrazech s postpozitivním *glagole a imy*. Obraty jako *vsprosi je glagolej* apod. jsou samozřejmě překladem stejných idiomatičtých obrátů řeckých, ale syntakticky, mluvnicky na nich není nic neobvyklého: jsou to prostě spojení stejnopodmětného verba finita a jmenného přítomného tvaru participia v nom. — a to byly syntaktické konstrukce zcela běžné. Zvláštnost uvedených vazeb záleží jen ve volbě lexikálního materiálu, užitého ke konkrétní realizaci tohoto běžného konstrukčního schématu. Představuje tedy záležitost textu, event. v tomto případě i jeho stylistického hodnocení (můžeme tu např. mluvit o pleonastickém vyjádření apod.). Je ovšem třeba říci, že proto ještě není uvedený jev nezajímavý nebo že by si nezaslouhal výkladu. Bylo by však užitečné odlišit (i terminologicky) „výpůjčky“ tohoto druhu od výpůjček mluvnicky systémových.

Růžičkovo obsažné dílo je přímo nabitó zajímavými pozorováními, bystrými postřehy a důmyslnými závěry, takže v krátké recenzi nelze ani zdaleka vyčerpat celé bohatství myšlenek, které jsou v něm obsaženy: vřdyt jen jeho vlastní hutné a tezovitě pojaté shrnutí zabírá celých 27 stran v tisku. Proto se dále omezím pouze na několik poznámek k některým dílčím problémům, které by — aspoň ve výběru — charakterizovaly autorův pracovní postup i některé pozoruhodné výsledky jeho výzkumu.

V otázce o povaze spojení participia s určitým slovesem pomocí *i* apod. se R. pokouší o jisté smíření a syntézu dosavadních názorů. V podstatě stojí na potebnovském stanovisku, že existence takových obrátů dosvědčuje ještě neustálený, přechodný ráz participiální konstrukce, její relativní samostatnost (jakožto relikť původní samostatnosti úplně, větné). Na druhé straně uznává i jistou oprávněnost výkladu, podle něhož se v některých takových dokladech projevuje interjekcionální charakter partikule *i*. I když v mnoha případech není tato interpretace podle R. možná, nechce stavět obě koncepce ostře proti sobě, ale nachází styčný bod v možnosti uznat *i* za jakési „univerzální syndeton“ v době, kdy ještě v slovanštině nebyla diferencována parataxe a hypotaxe.

Participia na *-š(t)e* u vazby dativu s infinitivem typu *i icěli je ěko narodu diviti se . videšte němyje gljčšte* Mt 15.30—31 chápe jako tvar nom. pl. podle smyslu, vzažený ke kolektivu *narod* stejně, jako kdyby ve stejné větě byla místo vazby dat. s infinitivem normální dvojčlenná věta (*ěko narod* *diviše se*). Mohli bychom tu tedy mluvit o pojetí počítajícím s jakousi „zastřenou kongruencí“ (která se právě pro svou skrytost mohla stát východiskem dalšího rozšíření a zobecnění tvarů na *-š(t)e*) na rozdíl od pojetí, které přednesl na sofijském sjezdu slavistů G. Jacobsson a které chápe tyto tvary jako petrefakt z dob, kdy participia neměla ještě morfologickou povahu adjektiv, nýbrž svého druhu substantiv.¹ Sám se kloním v tomto případě (i v případě podobných vazeb s infinitivem po slovese *povelěti* apod.) k pojetí Růžičkovu. Váhal bych však přiřadit k tomuto typu i doklady, jako je autorův č. 767: *i reče imъ ěko tako estъ psano. i tako podobaeť postradati čhū i vskrъsnoti otr mrtvychъ . treti dnъ . i propovědati se vs imě ego. pokaanie vs otrpuštenie grěchomъ . vs vsěchъ jazyčechъ . na čь nъ še otr ěma* L 24. 46—47, v němž R. předpokládá rovněž plurál jakožto projev „logické kongruence, protože (transponovaný) subjekt činnosti vyjádřený aktivním infinitivem *propovědati*, k němuž se participium vztahuje, musí mít plurálovou povahu“ (str. 185). Ve skutečnosti to není nutné a vzhledem k možné „neosobní“ interpretaci takových dokladů (kdy se i v současné češtině užívá absolutivního přechodníku, srov. *sluší se...*, *aby se hlásalo pokání...* *mezi všemi národy, počínajíc od Jeruzaléma*) nelze vyloučit ani možnost chápat tu tvar participia jako (původní) nom. sg. neutra, jak na to pomýšlel svého času při výkladu o genezi tohoto typu J. Zubatý.²

Jen zběžně načrtnuto je pojednání o spojení participia s *iže* v dokladech jako *iže vs odeždi... sočšte. vs crestvichъ sotъ* L 7.25. Autorův poukaz na jistou obdobu těchto konstrukcí s obecně slovanskými obraty typu *neni kto dobuda duše mé* apod. je nepochybně správný a stejně v podstatě platí i jeho závěr o kontaminované povaze takových vazeb, záležející ve vnějším příklonu k řečtině při platnosti rovnice *ot = iže* a zároveň ve využití strukturálních možností domácích.

¹ Viz též jeho článek *The Slavic Active Participles: Original Structure and Interference* (Scando—Slavica 1963, 123—138).

² Viz jeho studii *K výkladu některých příslovcí, zvláště slovanských* (Sborník filologický III, 1912; přetištěno v souboru prací J. Zubatého: *Studie a články II*, Praha 1954, 106—161).

Stálo by za to ukázat ještě na druhé straně i na strukturní souvislost těchto vazeb s ostatními stsl. konstrukcemi s „členovým“ *iže*; tak by i plastičtěji vynikl podíl řečtiny na jejich vytvoření a užívání.

Hodně pozornosti věnuje R. spojení jmenného participia s určitým tvarem slovesa *býti* (*bě uče*). Soudí, že sloveso *býti* zde není už kopulou, ale slovesem pomocným, a že celý obrat už přestal být spojením syntaktickým (tj. složeným přísudkem) a stal se morfologickým tvarem (tj. opisnou, analytickou formou slovesnou). Zevrubně přitom váží důvody, které podporují tuto tezi a vyvracejí opačnou; nejzávažnější z nich vypadá postřeh, že se v obrazech tohoto typu vedle konstrukcí se slovesem *býti* neobjevují dubletní varianty bez něho, jak by to autor pro slovanský jazyk očekával, kdyby *býti* bylo skutečnou kopulou. Ve skutečnosti však autor sám takové doklady bez kopuly (tj. „absolutně predikativního participia“) uvádí (viz str. 225–227, 237). Jsou sice v evangeliu textu zcela ojedinělé, ale tyto ojedinělé doklady s nulovou sponou je pro správné posouzení jejich relativní frekvence třeba konfrontovat pouze s doklady, v nichž je u participia sloveso *býti* v prezentu — a ty jsou rovněž velmi řídké. Kromě toho by bylo potřeba ještě srovnání dalšího, srovnání uvedeného stavu v užívání a neužívání přítomného tvaru slovesa *býti* u participií se stavem přítomného nominálního přísudku samostatného i sponově jmenného ve stsl. evangeliích vůbec. Ukázalo by se tak, že se v stsl. evangeliích textech vazby s participií distribuují obou variantních podob nijak podstatně neliší od větších typů s přísudkovým substantivem nebo adjektivem; i u těch jsou případy s nulovou kopulou velice řídké a kopula v prezentu zde někdy nastupuje dokonce i tam, kde nemá oporu v řecké předložce. Tato fakta snižují ovšem závažnost Růžičkova argumentu proti tomu, uznat sloveso *býti* ve spojení s jmennými přítomnými participií za kopulu. A kromě toho neztrácejí svou závažnost někteří ukazatele svědčící o tom, že uvedené participiální vazby se slovesem *býti* nebyly ještě zcela morfologizovány: Jsou např. doloženy konstrukce, v nichž u jednoho společného tvaru slovesa *býti* stojí vedle participia paralelní adjektivum. Nebo v dalším vývoji slovanských jazyků pronikaly i do těchto vazeb participiální tvary ustrnulé, adverbializované (gerundia), které se vyvinuly mimo taková spojení později a které sem tedy mohly proniknout jen za předpokladu, že si participium i ve spojení se slovesem *býti* zachovávalo jistou lexikálně syntaktickou samostatnost a netvořilo s ním pevnou morfologickou jednotku. Na rozdíl od Růžičky proto v uvedených obrazech nevidím analytický tvar slovesný, ale složený přísudek, i když jistě náběh y k morfologizaci celého spojení bych tu připustil. Je ovšem třeba zároveň říci, že zjištění toho, zda tyto obraty tvořily ještě spojení syntaktické nebo už opisnou formu slovesnou, bylo by samo o sobě přamálo užitečné, pokud by při něm nebyla hlouběji osvětlena jejich podstata a povaha, specifika jejich syntaxe i sémantiky, shody a odlišnosti ve srovnání s podobnými vazbami jinými, jejich zapojení do mluvnického systému jazyka apod. A právě takovou analýzu participiálních konstrukcí tohoto typu provedl R. ve své práci jemně a do značné hloubky a přispěl tak nesporně k jeho lepšímu poznání. Klade si tu mimo jiné i otázku, jaký byl význam těchto obratů, a starší názory o jejich durativnosti koriguje pojetím dějové „intenzivnosti“. Správně vykládá pojem intenzivnosti jako širší, nadřazený pojmu durativnosti. Nebylo by však bez užítu, kdyby jeho obsah i rozsah vymezil vyčerpávajícím způsobem; vedle „emfaze“, na niž klade v této souvislosti důraz především, by bylo žádoucí charakterizovat ji podrobněji ještě dalšími znaky.

Pozoruhodné je pojednání o užívání složených tvarů participiálních. Autor ukazuje hezky, že mohou být ve větě jednak shodným přívlastkem, jednak podmětem, předmětem nebo sekundárně též jmennou částí sponově jmenného přísudku stejně jako jména, že však v této „substantivní“ funkci nemohou být rozvíjena adjektivním nebo participiálním přívlastkem a mají tak důležitý distributivní znak substantivních zájmen; a protože se v takových případech liší od substantiv ještě i jinak (akuzativní rekeř), mluví o nich ne jako o participiích substantivních nebo substantivizovaných, ale jako o participiích „v absolutním (volném) postavení“.

Pojetí participia v složené formě jako příznakově nepřísudkového člena (k bezpříznakovému participiu ve formě jmenné) umožnilo autorovi důvtipně vyložit známé případy s několika-násobnými participií spojenými spojkou *i*, z nichž často složený tvar má jen participium první, kdežto druhé (event. další) bývá už v tvaru jmenném: podle R. první participium složenou formu mít muselo, měla-li být jednoznačně signalizována jeho „nepřísudkovost“, kdežto následující participia ve stejné funkci mohla mít už bezpříznakovou jmennou formu, protože neohrožilo nebezpečí, že by mohla být pojmána predikativně.

Cenná je kapitola pojednávající souhrnně o textových variantách a o charakteristických odchylkách stsl. překladu od řeckých předloh. Odlišné znění stejných míst v různých evangeliích památek dává autorovi příležitost k velmi plastickému a odstíněnému vystižení specifičnosti zkoumaných jazykových prostředků. Z tohoto možno říci funkčně typologického srovnání diferencí mezi verzemi jednotlivých stsl. kodexů (pojmanými v podstatě synchronně, a tedy jako diference různých textů) vytěžil autor množství pozoruhodných závěrů. Nebylo by však

bez zajímavosti pokusit se i o filologickou interpretaci textové kritickou, stanovit — kde je to možné — původní znění a hlavně vyloužit varianty jako výsledek dalšího vývoje tohoto jednoho textu v procesu jeho opisování. Z jednotlivostí tu věnuje R. nejvíce pozornosti překladu řeckého participia se členem staroslověnskou větou vztaznou nebo složeným tvarem participia a bystřic uvádí řadu přítm, které vedly ke střídání těchto synonymních prostředků v stsl. překladech. Mohli bychom k tomu dodat, že bylo obtížné překládat substantivní vztaznou větou participium v nepřímém pádě: proto jsou tu častými překladovými ekvivalenty i v stsl. textu právě participia: např. řec. *ἀκούσατε τὴν παραβολὴν τοῦ σπειροῦντος* bylo přeloženo *vy že uslyšíte pritrčlo sěvršaeago* (Mt 13.18 Zogr), kdežto nějaké **uslyšíte pritrčlo iže sěše* by bylo neústrojně; byla by tu sice možná vazba korelativní *pritrčlo toho iže sěše*, ale k té v takových případech při překladu „posvátných“ textů překladatelé většinou nesáhli, patrně proto, že odkazovací zájmeno nebo příslovce v ní nemělo přímou lexikální oporu v řecké předloze (když iže mohlo být chápáno jako ekvivalent řeckého členu).³

Bylo už řečeno, že autor užívá ve své práci s užitkem transformace apod. Právě práce jeho zaměřené však zároveň naráží na jisté meze v uplatnění transformační metody: při interpretaci starého jazyka (zvláště když je zachován jen v několika málo textech, jako je tomu v případě staroslověnštiny) lze těžko např. argumentovat negativním příznakem a dovolávat se toho, co v starém jazyce „nemohlo být“; bud přitom vycházíme ze zjištěného starého stavu — a ten při značně omezeném textovém materiálu, který ani zdaleka nevyčerpal všechny vyjadřovací možnosti, je značně defektní a není tedy směrodatný, — nebo se opíráme o dnešní naše jazykové citění, a to pro starší vývojové fáze rovněž neplatí. Autor je si dobře vědom úskalí, která mu na této cestě hrozí, a pracuje většinou obezřetně a metodologicky zcela korektně, až na zcela ojedinělé případy. Nedovolil bych si např. dělat závěry z toho, že v dokladě č. 560 ... *въ разбойники въ пале. iže i svlrbkře i. i jazyv vrbložše ostavlše i elé živogo sošta otide* (sic) L 10.30 Sav „nelze položit mezi 2. a 3. participium souřadící spojkou“ (str. 132); apod.

Systematicky vyšetřuje R. vztah stsl. participiálních konstrukcí ke znění jejich řeckých originálů. Věnuje mu samostatnou, teoreticky a metodologicky pojatou pasáž v úvodu své knihy, sleduje pak detailně poměr stsl. překladu a jeho předloh v materiálové části a zvláštní oddíl vyhrazuje této problematice i v závěru. Syntaktické působení jazyka na jazyk, zprostředkované překladem z jednoho do druhého, může mít podle R. takový průběh, že konstrukce v obou jazycích formálně stejné se identifikují, takže vazba v obou jazycích totožná může pak být v překladovém jazyce působením jazyka originálů přehodnocena jak kvantitativně (tj. co do frekvence a distribuce), tak i sémanticky a syntakticky (např. co do pořádku slov) apod. Základní syntaktický protiklad mezi participiálním systémem v řečtině a participiálním systémem v živé slovanské řeči v době prvních překladů záležel v tom, že v řečtině bylo participium přísně podřízeno důstředivé tendenci vlastní řecké větě, jejíž mluvnická výstavba byla koncentrována kolem (přisudkového) verba finita, kdežto ve slovanštině je třeba předpokládat poměrnou samostatnost takových vazeb a jejich volné začlenění do kontextu, které při nedostatečném dosud rozlišení parataxe a hypotaxe mohlo získat i povahu „absolutní predikace“. Za této situace šla staroslověnština jakožto literární jazyk překladový často cestou, kterou jí naznačila řečtina, a vývoj participií typický pro spisovné jazyky slovanské vůbec byl v ní tak urychlen a v mnoha případech antcipován; skryté možnosti a potence domácí syntaktické struktury se staly realitou odpovídající řeckému modelu. Neorganické konstrukce vznikaly umělou nápodobou řečtiny jen ojediněle, zato byly některé typy silně potlačeny (např. typ přísudkový, typ s kopulativní spojkou mezi participiem a určítým slovesem aj.), jiné zase podpořeny a stylizovány podle řečtiny (např. polyparticipiální konstrukce vůbec, participia s funkcí substantivní apod.).

To je několik ukázek faktických výsledků i pracovních postupů Růžičkovy práce i úvah, které může vyvolat. Na závěr recenze je třeba zmínit se o tom, že kniha je psána způsobem jasným a přehledným, že je logicky komponována jako celek a že i její dílčí formulace jsou výstižné a přesné; autor se v nich nebojí sáhnout někdy po termínech méně běžných nebo vytvořit — střídme a s invencí — termíny nové. Za šťastné pokládám např. užívání termínu *periferní predikát* (*predikace*) pro vztah participia k verbu finitu (= *centrálnímu predikátu*), který vystihuje podstatu věci lépe než termín *zweitragiges Predikat*, přeložený z ruského *второстепенное сказуемое*. Zato zbytečně matoucí se mi zdá Růžičkova terminologická novota v případě participiálních konstrukcí bez slovně vyjádřeného (opakovaného) podmětu (ve větách typu *Тогда видѣ иуда... ёко осудишѣ i. i raskačъ se vьzvрати. 30 srebrennikъ archi-eromъ... i povьvъ e vь svьkъve otide i ošdъ vьzvъsi se* Mt 27.3–5), pro něž užívá označení *subjektlos* (patrně vlivem

³ Viz podrobněji R. Večerka: *Ke konkurenci vztazných vět a participií v staroslověnštině* (Sborník prací fil. fak. BU 1961, A9, 35–46).

ruského označení *bespodležaščnyje predloženiija*), ačkoli toto *subjektlos* se jinak v německy psané slavistické literatuře běžně (už od dob Miklošičových) objevuje jako termín pro zvláštní a odlišný typ vět — tzv. „bezpodmětých“ nebo „neosobních“.

Autor rovněž projevils velkou pečlivost a pozornost při zpracování rukopisu pro tisk, takže drobnější lapsy nebo nedůslednosti jsou v knize opravdu jen výjimkou. Tak např. v dokladě č. 342 (str. 72) je omylem označen za ak. skutečný gen. *drugychъ* závislý na základní číslovce (srov. ... *i poimetzъ drugychъ gorъšъ sebe sedmъ*). Nebo o prvních pěti kapitolách (po verš 24.) z Jagičovy edice Mar je sice v úvodním přehledu pramenů v podčarové poznámce správně uvedeno, že jsou doplněny z rukopisu mladšího (Deč), ale při citování dokladů v knize se to uvádí jen někde (srov. třeba doklady 894, 1124, 1155, 1314, 1316), kdežto většinou se označují pouhým Mar (viz např. doklady 21, 68, 115, 118, 170, 216, 239, 260, 370, 561, 587, 623, 916, 1310).

Kniha je konečně velmi dobře vybavena i typograficky a zaslouhuje si uznání pro přesnou sazbu obtížného textu (stsl. doklady v transliteraci do latinky, řecké předlohy originálním písmem). Tiskových chyb (až na titly) je v ní vskutku překvapivě málo; jde většinou o háčky nad písmeny nebo o označení nosovosti (srov. např. doklady 14, 22, 40, 62, 101, 114, 132, 140, 170, 414, 444, 448, 449, 485, 487, 512, 912, 985, 1263 aj.).

Monografie R. Růžičky o syntaxi stsl. participií je dílo úctyhodné a reprezentativní. Plným právem o ní v 33. ročníku Slavie prohlásil K. Horálek, že „patří k nejvýznamnějším pracím z oboru staroslověnštiny v poválečném období“.

Radoslav Večerka

Bohuslav Havránek: Studie o spisovném jazyce. Nakladatelství ČSAV, Praha 1963, 371 stran.

K sedmdesátým narozeninám akad. Bohuslava Havránka, slavisty světového jména, vyšel soubor jeho časopiseckých prací věnovaných problematice spisovné češtiny i jiných slovanských jazyků — *Sudie o spisovném jazyce* (NČSAV, Praha 1963, 371s.). Je to nejen velmi záslužný vydavatelský čin, ale zároveň i úspěšný pokus o shrnutí pozoruhodných autorových myšlenek o funkci a struktuře spisovného jazyka, o historii jeho utváření a vývoji některých specifických spisovných prostředků, o jeho stylovém rozvrstvení a o mnoha jiných otázkách, které neztratily svou aktualnost v dnešní době a zřejmě ji neztratí ani v budoucnosti. Třebaže jsou v souboru otištěny práce, které vznikly v časovém rozpětí více než čtyřicet let, podávají ucelenou teorii spisovného jazyka a jeho kultury a zároveň ukazují praktickou aplikaci teoretických zásad při vysvětlování funkce jednotlivých spisovných prostředků i při kodifikaci spisovné normy. Přitom poměr mezi teoretickými studii napsanými na konci dvacátých a na počátku třicátých let a studii uveřejněnými později lze označit jako postupné prohlubování a rozvíjení původně formulovaných teoretických zásad. Autor opravuje v pozdějších státech své teorie jen v nepodstatných jednotlivostech, kdežto základní stanoviska nemění, jen je zpřesňuje a dotvrzuje jejich správnost novými jazykovými fakty. Tato pozoruhodná jednota názorů na spisovný jazyk v studiích z různých období umožnila mu zachovat původní texty téměř beze změn. Tam, kde autor zaujal později jiné stanovisko nebo původní názor v něčem obměnil, připojil v souborném vydání svých studií odkaz na pozdější změněnou nebo zpřesněnou formulaci. Jinak se omezuje jen na úpravy pravopisné a gramatické, které byly vynuceny změněnou kodifikací spisovné češtiny, na drobnější úpravy stylové a na doplnění jazykového materiálu v těch studiích, které se zabývají rozbořem jednotlivých spisovných prostředků. Všechny stati jsou poněkud zkráceny, aby se zamezilo opakování formulací a argumentace. Je pochopitelné, že v původních verzích, které byly uveřejněny v různých jazykových časopisech a sbornících, bylo nutno teoretické zásady pro informaci čtenářů opakovat. Zkrácením stati nebyla nikde porušena logická souvislost textu ani nebyla oslabena argumentace. Autor na několika místech souboru svých studií raději opakuje teoretické zásady a někdy i dokladový materiál, aby zachoval přesvědčivost svých stati. S tím je třeba souhlasit, i když by se opakování některých teoretických zásad v prvním oddílu souboru a některých dokladů v druhém a třetím oddílu dalo zabránit příslušnými odkazy na předcházející text. Jsem si ovšem vědom toho, že by takováto pronikavější úprava studií poškodila jejich logickou sevrzenost a navíc by příliš vzdálila původní text časopisecký od textu souboru. Čtenáři Havránkových Studií uvítají, že v souboru jsou původní cizojazyčné (francouzské a německé) stati přeloženy do češtiny.

B. Havránek uspořádal své studie do tří oddílů: v prvním pojednává o obecné problematice spisovného jazyka, zejména českého (s. 11–107), v druhém se zaměřuje na konkrétní otázky spisovné češtiny, a to na problémy její kodifikace (s. 111–148) a na otázky literárního jazyka a jeho tvůrců (s. 151–261), a konečně do třetího zahrnuje srovnávací studie o spisovných jazycích slovanských a jejich vztazích (s. 265–344). Každý oddíl je opatřen stručným ruským resumé, první dokonce ve shodě se svým tematickým členěním dvěma. O tom, jak autor směřoval